

HISTORIE A VOJENSTVI (Csehszlovákia) 1981

A csehszlovák hadtörténeti és társadalompolitikai folyóiratban 1981-ben közreadott legfontosab tanulmányok közül azokat ismeretjük, amelyek a CSKP katonapolitikai irányvonalát, valamint a második világháborút megelőző és követő időszakban a fegyveres erők fejlesztési tendenciáit elemzik.

Vlastimil Vávra: „A CSKP katonapolitikája 1921-ben” c. tanulmányában (1. szám, 3—16. o.) azt az időszakot tárgyalja, amelyben Csehszlovákia baloldali forradalmi erői előkészítették a kommunista párt megalakítását, és amely időszakot európai méretekben is a forradalmi mozgalom hullámvölgye jellemezte. Így határozta meg ennek az időszaknak a jellegét a Komintern II. Kongresszusa 1920. július—augusztusában és határozatában megszabta a legfontosabb feladatot: a szétszórt kommunista erők összefogását, egységes kommunista párt megteremtését minden országban és így fokozni a proletaritátus felkészülését a hatalom megszerzésére. A helyzet az 1921 tavaszán megtartott III. kongresszusig lényegesen megváltozott, a fő célkitűzés a baloldali elhajlók elleni harc lett, a fő feladat pedig a tömegek megnyerése a párt politikája számára.

A csehszlovák hadsereg ebben az időszakban — a csendőrség és a rendőrség mellett — a burzsoá hatalmi rendszer fő támasza volt, fejlesztése francia tisztek felügyelete alatt folyt, tisztikarának zöme jeleskedett a Szovjet—Oroszország és a Magyar Tanácsköztársaság elleni harcokban. A kommunisták tevékenysége a hadsereg soraiban rendkívül bonyolult körülmények között folyt és számos hiányosság jellemezte. Hiányzott az országos szintű koordináció; egészen 1921 novemberéig — valamennyi baloldali szervezet egyesítéséig — nem volt egységes irányító szerv. A CSKP alakuló kongresszusa 1921 májusában maga sem foglalkozott a hadsereg soraiban végzendő agitációs munkával, de azzal, hogy meghatározta a párt munkájának jellegét és irányvonalát, megteremtette az alapot a hadseregben folytatandó munkához is. A kongresszus megindokolta, helytelen az a törekvés, hogy mesterségesen kell harci helyzetet teremteni, a feltételekre való tekintet nélkül, sokkal inkább szüksége van a pártnak a tömegek megnyerésére.

Ezt az irányvonalat Lenin is több ízben helyeselte. Ez az irányvonal alkotta a párt katonapolitikájának alapját olyan körülmények között, amikor a csehszlovák hadseregben mozgósítást hajtottak végre. A párt vezetése harcot hirdetett az ultra-baloldaliak ellen, akik a magyarországi reakció elleni harcot össze akarták kapcsolni a csehszlovák burzsoázia elleni fegyveres küzdelemmel. Katonapolitikai irányelveiben rögzítette, hogy a katonai—politikai lépéseket a belső helyzet és a nemzetközi forradalmi mozgalom helyzetének alapos elemzésére kell alapozni. A hadseregben működő kommunisták feladatát szabta a területi pártszervezetekkel való szoros kapcsolat kialakítását, a katonák kommunista tudatának erősítését szolgáló agitáció folytatását, a kor alapvető politikai kérdéseinek magyarázatát, valamint annak elősegítését, hogy a hadsereg megszabaduljon a régi monarchista csökevényektől.

Alevtina Pokorná: „A Csehszlovák Köztársaság és a Szovjetunió hadseregei közötti kapcsolatok a 30-as évek derekán” c. tanulmányában (3. szám, 52—72. o.) abból a körülményből indul ki, hogy Németország expanziós tervei, az európai hegemoniára való törekvése, közvetlen veszélyt jelentett szomszédai, köztük Csehszlovákia számára is. Erre az időre bizonyossá vált, hogy a polgári demokratikus állam nem képes a német imperializmus közvetlen fenyegetését elhárítani, függetlenségét és szabadságát megvédeni, ha továbbra is a francia és angol szövetség felé orientálódik külpolitikájában. A két nagyhatalom politikája ugyanis szabad utat ígért Németország számára Kelet felé, így fokozatosan ellentétbe került Csehszlovákia létérdekeivel.

A Szovjetunió ebben az időszakban fokozott erőfeszítéseket tett a demokratikus és antifasiszta erők összefogása, a kollektív biztonság garantálása érdekében. A csehszlovák kormány 1934 közepén diplomáciai kapcsolatot létesített a Szovjetunióval és megkezdte a két állam kölcsönös együttműködésével kapcsolatos terv realizálását. 1935 elején került sor katonai attasék kölcsönös delegálására, így hivatalos kapcsolat jött létre a két állam hadserege között, ami lehetővé tette a meghatározott mérvű együttműkö-

dést a hadügy különböző kérdéseiben. Sor került a szovjet légierő delegációjának látogatására, majd ennek eredményeként a légügy területén való kapcsolatfelvételre.

A csehszlovák—szovjet szövetségi egyezmény 1935 májusában történt aláírását követően Beneš köztársasági elnök, Moszkvában tett látogatása során, megbeszélést folytatott K. J. Vorosilov honvédelmi népbiztossal a két állam katonai együttműködéséről, kinyilvánította, hogy Csehszlovákia a személyi kapcsolatok kiépítésén és a hadgyakorlatokon való kölcsönös részvételen, valamint a technikai együttműködésen túlmenően számít a Szovjetunió konkrét katonai segítségére is egy esetleges német agresszió esetén.

Az együttműködés konkrét tartalmáról és a CSKP e téren játszott szerepéről, de a szövetség ellen fellépő reakciós erők egyre erősödő aknamunkájáról is részletesen beszámol a szerző.

Štefan Kiš: „Szlovákia Kommunista Pártja illegális tevékenységének kérdései (1938 október—1939 augusztus)” c. tanulmányában (2. szám, 57—75. o.) azt az időszakot tárgyalja, amelyben a müncheni diktátumot követően Szlovákiában autonóm törekvés jutott érvényre és amelyben a kommunista párt illegális vezetősége és szervei igyekeztek az illegális munka formáit és módszereit úgy megújítani, hogy a klerikális-fasiszta szlovák állam körülményei között is biztosítani tudja befolyását a tömegekre. Erre a munkára rányomta bélyegét a Cseh-Morva Protektorátus szomszédsága, valamint az a körülmény, hogy a szlovák lakosság még nem volt tudatában egy aktív nemzeti-felszabadító küzdelem szükségességének. A párt illegális munkájának a szerző által ismertetett formáit és módjait rendkívül behatárolta az uralkodó terror, valamint Szlovákia egyes területeinek eltérő és egyenlőtlen gazdasági, szociális és kulturális fejlettsége, a lakosság eltérő szociális összetétele és politikai aktivitása, a nacionalizmus és a társadalmi demagógia befolyása.

Mindezen hátrányosan befolyásoló tényezők ellenére a párt ebben az időszakban lerakta az illegális hálózat alapjait, kiépítette megyei és járási szinten a konspirációt, a tömegek között végzett agitációs munkájával leleplezte a fennálló rezsim embertelen arculatát, politikai és sztrájkakciókra mozgósított, különböző megmozdulásokat szervezett a kormány ellen. Már 1939-ben megkísérelte, hogy a hadsereg területére is kiterjessze befolyását és illegális pártsej-

teket szervezett a katonák között. Ezek azonban csak egyedi próbálkozások voltak, egységes szervezet kialakítására nem kerülhetett sor. A párt befolyását elsősorban kívülről, az antifasiszta ifjúsági szervezet révén igyekezett kiterjeszteni és a katonákat az antifasiszta harc aktivizálására megnyerni. Az agitációs munka hatására lazult a katonák soraiban a feltétlen engedelmesség, nőtt a szökések száma, kisebb jelentőségű nyílt megmozdulásokra került sor Nyitrán és más városokban.

Bár ezeket az antifasiszta jelenségeket és a katonák soraiban keltett elégedetlenséget hiba lenne túlértékelni, hiszen nem minden esetben a politikai ellentmondások váltották ki azokat, nem szabad az ellenállás egészének keretein belül lebecsülni és figyelmen kívül hagyni őket.

Miloslav Nejedlý és szerzői kollektívája (Eduard Čejka, Jan Gebhardt, Štefan Kiš, Karel Richter) „A cseh és szlovák nép hadügye a 2. világháború előestéjén (1939. március—szeptember)” c. tanulmányában (4. szám, 20—58. o.) Csehszlovákia hadügyének alakulását vizsgálja a müncheni diktátum utáni szétszakítottság és a jobboldali fasiszta vezetési rendszer hatalomra jutása időszakában. A Csehszlovák Köztársaság, húszéves fennállás után, a burzsoá kormányzat hibájából, mélyre ható politikai és morális válságba került. Egyes területek elcsatolása, majd mindkét állam teljes alárendelése a német érdekeknek végül is felszínre hozta az uralkodó osztály minden kül- és belpolitikai hibáját, gyengeségét. A csehszlovák államapparátus és honvédelmi szervezet romjain alakult ki a német megszálló rendszer és a szlovák bábállam. A nemzeti eszme hordozója az ellenállási mozgalom lett, amely — hazai földön és külföldön — nagy nehézségek árán építette ki saját politikai struktúráját és ezzel egyidőben fegyveres alakulatainak magvát is. Az ellenállási mozgalom vezetői fokozott erőfeszítéssel dolgoztak a küszöbön álló fegyveres küzdelem alapvető feladatainak és formáinak meghatározásán. A CSKP politikai irányvonala összhangban volt az egységes és következetes antifasiszta harc eszméjével, melynek élén vitathatatlanul a Szovjetunió állt. Az aktív és fokozatosan kibontakozó közös cseh és szlovák fegyveres harc koncepciójának szellemében törekedtek a kommunisták arra, hogy az ellenállás fegyveres erőt népi, demokratikus és antifasiszta alapokon szervezzék. Ennek az óriási feladatnak a végrehajtásáról, sikereiről és kudarcairól ad számot a szerző tanulmányában.

Pavel Drška és Vlastimil Vávra: „Klement Gottwald katonapolitikai hagyatékáról” irt tanulmányában (5. szám, 33—42. o.). Az 1948 februárja utáni időszakban érvényesített irányvonal tartalmát véve alapul, visszatekint Gottwald egész katonapolitikai munkásságára, amelyet a Komintern elnökségének tagjaként, majd a moszkvai emigrációban, végül az ország felszabadulása utáni években folytatott. Gottwald szerzője és szervezője volt a CSKP katonapolitikáját tükröző számos okmánynak és az azokban szereplő elvek megvalósításának. Az ő érdeme, hogy a párt különös figyelmet fordított olyan kérdésekre, mint a köztársaság védelme a fasizmus fenyegetésével szemben, a nemzeti szabadság kivívásáért folyó küzdelem szervezése és összefogása, a csehszlovák államrend felépítése új és demokratikus alapokon, biztonsági rendszerének és védelmének kiépítése, szoros szövetségben és együttműködésben a Szovjetunióval. A felszabadulás utáni években a párt katonapolitikájában előtérbe került az új néphadsereg szervezése, a honvédelmi rendszer fejlesztése, valamint az ország biztonságának további erősítése a testvéri népi demokratikus országokkal kötött egyezmények révén, majd a Varsói Szerződés szervezetének keretein belül.

Mint alkotó gondolkodó, taktikus és stratégia, Gottwald mesterien alkalmazta a nemzetközi forradalmi mozgalmat, de elsősorban a szovjet kommunisták tapasztalatait a kommunista párt általános politikai és ezen belül katonapolitikai irányvonalának kidolgozásában és valóra váltásában. Kimagasló érdeme volt a Kassai Kormányprogram kidolgozásában, amely alapot jelentett a népi demokratikus állam védelmi képességének és biztonságának megalapozásához és fejlesztéséhez, valamint a Csehszlovák Néphadsereg építéséhez — a szovjet Vörös Hadsereg mintájára. Mindenkor érvényesítette a párt vezető szerepét a hadseregben, az osztályalapon álló káderpolitikát, a hadsereg és a nép egységének, valamint a proletár internacionalizmusnak az elveit. Tevékenységével nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a CSKP IX. kongresszusán elfogadott katonapolitikai irányelvek az életben megvalósuljanak.

A Csehszlovák Néphadsereg építésével foglalkozik **Jiří Krupička:** „Szovjet tapasztalatok érvényesítése a CSNH szabályzataiban és segédleteiben az 1950—60-as években” c. tanulmányában (3. szám, 93—102. o.). A CSKP IX. kongresszusa 1949-ben meghatározta, hogy a néphadsereg parancsnoki kádereinek, a szocialista típusú hadsereg teljes szemé-

lyi állományának katonai szakkiképzését a szovjet hadtudomány és hadművészet alapjaira kell építeni, amely a marxizmus—leninizmus tanításaiból indul ki és a második világháborúban szerzett gazdag tapasztalatokra támaszkodik. A szovjet hadsereg tapasztalatainak adaptálása és a burzsoá csehszlovák katonai doktrína felújítása elleni harc fontos része volt a párt katonapolitikájának a hadsereg szocialista arculatának kialakítása terén. A szovjet hadsereg mintájára alapozó hadseregépítési elv annyit jelentett, hogy az ország korszerű, a fegyveres harc megvívására a modern hadművészeti elvek és fejlett haditechnikai eszközök alkalmazása révén bármely körülmények között képes hadsereggel rendelkezze.

A katonai vezetés ennek érdekében tapasztalt tanácsadókat kért a Szovjetuniótól, a katonai kádereket szovjet katonai tanintézetekben készítették fel. A segítés egyik fontos formája volt az új elméleti és gyakorlati tapasztalatok átadása a szabályzatok, előírások és segédletek révén. Az első lépések közé tartozott a szovjet Szolgálati Szabályzat teljes átvétele, majd ezt követte a Harcászati Szabályzat és a különböző Harcászati Szabályzatok, fegyvernemi utasítások és segédletek bevezetése. Ebben az időszakban definitív módon elvetették a „sajátosan csehszlovák” katonai előírások kidolgozását és a szovjet szabályzatokat változtatás nélkül vették át.

A csehszlovák hadsereg sajátos körülményeit figyelembe vevő és a hazai tudományos munkára, a csapatok gyakorlati tapasztalataira épülő szabályzatok kidolgozása és bevezetése lényegében 1957-től folyt olyan megfontolással, hogy a szovjet hadtudomány és hadművészet vívmányait a Varsói Szerződésben tömörült minden egyes hadseregnek a saját specifikus helyzetére és feladataira kell adaptálnia. Ugyanakkor a szabályzatoknak és előírásoknak teljes mértékben biztosítaniuk kell a szövetséges hadseregek egységes elvek alapján történő együttműködését és a tömegpusztító fegyverek alkalmazásának körülményei közötti koalíciós hadviselés megvalósítását.

A Csehszlovák Néphadsereg szervezésének és kiképzésének korszerűsége még inkább megerősödött az 1959—60-as években, amikor a CSKP XI. kongresszusának határozatai szellemében, a legújabb szovjet katonai-elméleti tapasztalatokkal teljes összhangban, új szolgálati és harcászati szabályzatok kerültek rendszeresítésre, amelyek már egészükben a korszerű fegyveres erőknél korunk háborúira való mindenoldalú felkék-

szítése követelményeit vették figyelembe.

A CSNH történetének központi kutatási programjában jelentős helyet kapott a szolgálati ágak fejlődésének feltárása. Ehhez kapcsolódik *Jiří Bílek*: „A CSNH hadtápjának és szolgálati ágainak szervezeti fejlesztése az 1948—50-es években” című tanulmánya. (4. szám, 59—78. o.). Az új, szocialista típusú hadsereg építésének ebben az igen felelősségteljes időszakában fő feladatként jelentkezett — a hadsereg jellegének és küldetésének alapvető megváltoztatása mellett — a katonai szervezeti rendszer és az ország katonai-hadászati helyzete közötti összhang megteremtése, a hadviselési eszközök korszerűsítése, az egyes haderő- és fegyvernemek arányos fejlesztésének biztosítása.

A hadsereg szocialista jellegének kialakítása megkövetelte a hadsereg személyi állományáról való gondoskodás, a felszerelés és ruházat, az étkeztetés és elhelyezés, az egészségügyi ellátás magasabb színvonalra emelését. A fokozott feladatok teljesítésében jelentős szerepet játszott a CSNH hadtápszolgálat, amelynek gondos megszervezése és munkakörülményeinek megteremtése nélkül elképzelhetetlen lett volna a hadsereg hadra-

foghatóságának és állandó harckészültségének biztosítása.

A hadtáp egészének és egyes szolgálati ágainak fejlesztésében, a korszerű hadtápvezetés biztosításában, központi, hadműveleti és csapathadtáp-szerveinek kialakításában 1950 jelentett fordulópontot, amikor a CSNH béke-szervezésének átalakítása során nagy változásokon ment át az egész hadtápszolgálat és egyes szolgálati ágai is. A korszerűsítések zöme szovjet mintára és szovjet tapasztalatok alapján ment végbe. A szerző ezt a fejlesztési folyamatot részletesen ismerteti és megállapítja, hogy a korszerűsítés egyes elemei nem mindenkor voltak célszerűek, esetenként nem is került sor a tervezett változtatások teljes végrehajtására, mégis, az 1948—50-es évek megteremtették a szükséges alapokat a korszerű hadügy követelményeinek megfelelő anyagi biztosítási rendszer későbbi kialakításához. Ez a fejlesztési időszak ugyanakkor jelentősen hozzájárult a CSKP IX. kongresszusán elfogadott katonapolitikai irányelvekben szereplő fő feladat teljesítéséhez, a szocialista típusú hadsereg kiépítéséhez, amely a lehető legrövidebb idő alatt képes honvédelmi és internacionalista feladatainak, küldetésének teljesítésére.

Nádor Tibor